

M.S.ALIYEV

*baş müəllim***Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası**

(Bakı şəh., Fətəli xan Xoyski pr., 98)

**BƏDƏN TƏRBIYƏSİ MÜƏLLİMİNİN PEŞƏ FƏALİYYƏTİNİN
PEDAQOJİ VƏ PSIXOLOJİ PROBLEMLƏRİ***Açar sözlər: bədən tərbiyəsi müəllimi, gənc nəsəl, müasir dövr, fiziki hazırlıq, məktəb.**Ключевые слова: учитель физической культуры, молодое поколение, современность, физическая подготовка, школа.**Key words: teacher of physical culture, young generation, modernity, physical training, school.*

Bədən tərbiyəsi müəllimi gənc nəsələ ictimai təcrübəni mənimsədən fiziki hazırlığını artıran və onu həyata keçirməyi öyrədən bir şəxsiyyət kimi qiymətləndirilmişdir. Müasir dövrdə müəllimlik anlayışı yeni-yeni keyfiyyətlər

hesabına daha da zənginləşmişdir. Bizim cəmiyyətimizdə bədən tərbiyəsi müəllimi yüksək səviyyədə nəzəri biliklərə bələd olan, bədən tərbiyəsi nəzəriyyəsinə və metodikasına bilən, mədəniyyət və mərifətə malik yetkin bir şəxsiyyətdir. Cəmiyyətimizdə bədən tərbiyəsi müəllimləri mötəbər, elə aqıl, elə kamil şəxsiyyətdir ki, bizim hər birimiz özümüzün ən əziz və sevimli övladlarımızın fiziki təbiyə və təhsilini onlara etibar edirik (1). Bədən tərbiyəsi müəllimi keçmiş nəsillərin ən yaxşı həyati təcrübəsini və özünün əldə etdiyi fiziki və elmi nailiyyətləri yeni nəsələ ötürür, bu nəslə gələcəyin qurucuları ruhunda təbiyə edir. Bədən tərbiyəsi müəllimi gənc nəslin sağlam fiziki və psixoloji şəxsiyyətini formalaşdırır, dünya görüşünün təşəkkül etməsinə və inkişafına şərait yaradır, onlara vətənin, xalqın, millətin səadəti uğrunda mübarizə aparmaq əzmi aşılayır. Bizim bədən tərbiyəsi müəllimlərimiz sözün əsl mənasında insan qəlbinin mühəndisi rolunu həyata keçirirlər. Beləliklə, müasir cəmiyyətdə bədən tərbiyəsi müəllimi müxtəlif funksiyaları yerinə yetirir. Hər şeydən əvvəl, bədən tərbiyəsi müəllimi məktəbdə təlim və təbiyə proseslərini həyata keçirir, zəhmətkeşlərin övladlarına bilik verir onları yeni-yeni bacarıq və vərdislərlə silahlandırır (2).

Bədən tərbiyəsi müəllimlərinin əksəriyyəti məktəbdə sinif rəhbəri vəzifəsini icra edir. Bu vəzifə onlara müxtəlif təşkilatı tədbirləri həyata keçirməyə imkan verir. Bədən tərbiyəsi müəllimi məktəblilərlə qaynayıb - qarışır, onların bütün cəşğun fəaliyyətinin mərkəzində durur və onlara bu mərkəzdən düzgün istiqamət verir. Bədən tərbiyəsi müəllimi həm də bir növ sosial - psixoloq kimi fəaliyyət göstərir. Axı onun bütün fəaliyyəti qrupla, kollektivlə əlaqədardır. Bədən tərbiyəsi müəllimi kollektivdaxili, qruplararası şəxsi münasibətlərin bütün incəliklərini bilməyə, kollektivləri idarə etməkdə müvəffəqiyyət qazana bilməz. Bədən tərbiyəsi müəllimi pedaqoji kollektivin üzvü kimi onun səmərəli fəaliyyətində fəal iştirak edir, bədən tərbiyəsi müəllimlərinin metod birləşmələrində pedaqoji prosesin təkmilləşdirməyə istiqamət verir. Bədən tərbiyəsi müəllimi məktəbdə ictimai təşkilatların fəaliyyətinə lazımi yardım göstərir: həmkarlar təşkilatının üzvü kimi kollektivin məişətini və iş şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün lazımi tədbirlər görür, gənclər təşkilatlarının işinə kömək edir (5). Bədən tərbiyəsi müəllimi elmi - pedaqoji, ictimai siyasi ideyaların təbliğində yaxından iştirak edir. Bədən tərbiyəsi müəllimi valideynlərlə, yaşadıqları ərazidə (məhəllə, kənddə, qəsəbədə) əhali ilə müntəzəm ünsiyyətdə olur, onların kütləvi tədbirlərinə istiqamət verir və tədricən o, öz elinin, obasının, kəndinin, məhəlləsinin ağısaqqalına və ağbırçəyinə çevrilir. Bədən tərbiyəsi müəllimi ictimai tədbirlərdə (seçkilərdə, referendumda və s.) yaxından iştirak edərək, cəmiyyətin demokratik əsaslarla idarə olunmasına imkanı daxilində xidmət göstərir (3). Beləliklə, bizim

cəmiyyətimizdə elə bir tədbir təsəvvür etmək olmaz ki, orada bədən tərbiyəsi müəllimin öz dəsti - xətti, öz səliqəsi ilə nəzərə çarpmasın.

Cəmiyyət bədən tərbiyəsi müəlliminə qarşı bir sıra tələblər irəli sürür. Cəmiyyətin tələblərini yerinə yetirmək və kollektivdə nüfuza sahib olmaq üçün bədən tərbiyəsi müəllimi aşağıdakı şəxsi keyfiyyətlərə malik olmalıdır:

1. Bədən tərbiyəsi müəllimi ideyaca mətin, siyasi cəhətdən yetkin olmalıdır. O, xalqının, millətinin səadəti yolunda dönmədən mübarizə aparmaq əzminə yiyələnməli, öz millətinin ideologiyasının mübariz daşıyıcısı və davamçısı olmalıdır.

2. Bədən tərbiyəsi müəllimi yüksək ictimai məsuliyyət hissənə malik olmalıdır. Yetişdirədiyi gələcək nəsildə elə keyfiyyətlər aşılmalıdır ki, onlar xalqın, millətin adət və ənənələrini, arzu və istəklərini mərdliklə yerinə yetirə bilsinlər.

3. Bədən tərbiyəsi müəllimi əxlaqi cəhətdən təmiz olmalıdır, bir ziyalı kimi yetkin və kamil adam səviyyəsində fəaliyyət göstərməlidir.

4. Bədən tərbiyəsi müəllimi öz peşəsinin əsaslarını, bədən tərbiyəsinin nəzəriyyəsini dərindən bilməlidir. Məktəb proqramına daxil olan hər bir idman növünün əsaslarına bələd olmalıdır. Öyrətmə və tərbiyə etmə prinsiplərini yüksək səviyyədə bilməlidir.

Cəmiyyət bədən tərbiyəsi müəllimindən çox şey gözləyir və onun qarşısında bir sıra tələblər qoyur. Bu tələbləri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

1. Geniş biliyə malik olmaq. El arasında belə bir fikir var ki, bədən tərbiyəsi müəllimi hər şeyi bilməli, hər şeydən yaxşı xəbərdar olmalıdır. Bədən tərbiyəsi müəlliminin savadsızlığı eyib sayılır.

2. Bədən tərbiyəsi müəllimi hər bir məsələnin həllində iti ağıl nümayiş etdirməlidir – ağıllı nəticə çıxarmalı və düzgün mülahizə yürütməlidir. Cəmiyyət müəllimdə kiçik qüsurları gördükdə təəcüb içində olur. «Məgər müəllim də yalan danışar və ya əxlaqsız hərəkət edər?», - deyir.

3. Bədən tərbiyəsi müəllimi öz ixtisasını, psixologiyasını, pedaqogikanı, yaş fiziologiyasını, məktəb gigiyenasını, ictimai - fəlsəfi fikri yaxşı bilməlidir və onları bir – biri ilə üzvi şəkildə əlaqələndirməyi bacarmalıdır.

Bədən tərbiyəsi müəlliminin fəaliyyəti həmişə rəvan maniasiz getmir. Bədən tərbiyəsi müəllimi bu prosesdə bir sıra psixoloji çətinliklərə rast gəlir, onları nəzərə almadan və aradan qaldırmadan bədən tərbiyəsi müəlliminin pedaqoji fəaliyyətinin müvəffəqiyyətindən danışmaq mümkün deyil (4). Bizim tədqiqatımızın məqsədi bu çətinlikləri araşdırıb və hansı tiplərə aid olduğunu müəyyən etməkdir.

Bədən tərbiyəsi müəllimin fəaliyyətində rastlaşdığı çətinliklər adaptasiya ilə, kifayət qədər metodik cəhətdən düzgün olmaması ilə, mütəxəssisin ixtisasından kənar işlərə cəlb edilməsi ilə bağlıdır.

Məlumdur ki, bədən tərbiyəsi müəlliminin fəaliyyəti çox mürəkkəb, çoxşaxəli, dinamik səciyyə daşıyan, yüksək mənəvi-psixoloji keyfiyyətlər tələb edən, xalqın təhsil və elminin inkişafında mühüm yer tutan fəaliyyət sahəsidir.

Həmin fəaliyyət özünün məzmun və istiqamətinə, qarşıya qoyulmuş məqsəd və amala görə cəmiyyət miqyasında baş verən sosial dəyişikliklərin xarakterindən asılı olaraq da ciddi təbəddulata uğrayır. Bəzən bunlar bədən tərbiyəsi müəllimlərinin pedaqoji fəaliyyətində qarşılaşdıqları çətinlik və maneələrin artmasında da özünü biruzə verir.

Deməli, hər bir fəaliyyət kimi bədən tərbiyəsi müəllimin pedaqoji fəaliyyətində özünə-məxsus spesifik çətinliklərin xarakteri, məxsusi cəhətləri, onların aradan qaldırılması yollarını, psixoloji mexanizmlərini bilmək son dərəcə böyük elmi və praktiki əhəmiyyət kəsb edir.

Bədən tərbiyəsi müəlliminin fəaliyyəti və onun şəxsiyyətinin psixoloji xüsusiyyətlərinin ayrı-ayrı cəhətləri nəinki respublikamızın müasir tədqiqatçıların, eləcə də keçmiş dövrlərdə də bir çox psixoloq və pedaqoqların tədqiq obyektinə olmuşdur. Xüsusən də Ə.Ə. Əlizadə, M.Ə. Həmzəyev, E.A. Hüseyinov, H.H. Qurbanov, İ.M. Əliyev, Z.A. Babayev, M.Ə. Nəsrul-

layev, Z.M.Rzayeva, Ə.Ə. Qədirov, S.Q. Verşilovski və s. bədən tərbiyəsi müəllimlərin pedaqoji fəaliyyət prosesinin təhlili məsələsini xüsusi olaraq tədqiqat obyektinə etmişdirlər (3).

Bədən tərbiyəsi müəlliminin pedaqoji fəaliyyəti yerinə yetirərkən qarşılaşdığı çətinlikləri müxtəlif göstəricilərə əsasən tiplərə ayırmaq mümkündür. Buraya çətinliyi doğuran səbəbin obyektiv və ya subyektiv olmasını, çətinliyin dərk olunma dərəcəsini, pedaqoji təsirin təşkili xüsusiyyətini, özünü nəzarət və özünütənzimi və s. aid etmək olar.

Təcrübə göstərir ki, bədən tərbiyəsi müəllimi, xüsusilə də yeni fəaliyyətə başlayan müəllim, heç də həmişə qarşıda duran pedaqoji məqsəd sistemində ünsiyyəti tam təsəvvür edə bilmir, şagirdlərin şəxsiyyətini lazımi səviyyədə öyrənməyi bacarmır.

Ədəbiyyat

1. Quliyev E.M., Əzimov Q.E., Əlizadə Ə.Ə. Yaş və pedaqoji psixologiya. II hissə, Bakı, API, 1978.
2. Qurbanov H.H., Babayev Z.A., Həsənova Z.A., Nəsrullayev M.Ə., Bədən Tərbiyəsi nəzəriyyəsi və metodikası kursunun əsasları, metodik vəsait, I hissə, Bakı, 1990.
3. Qurbanov H.H., Əliyev İ.M., Babayev Z.A., Nəsrullayev M.Ə., Bədən Tərbiyəsi nəzəriyyəsi və metodikası kursunun əsasları, metodik vəsait, Bakı, II hissə, 1992.
4. Zeynalabdinova Ə.X., məktəbdə psixoloji xidmətin praktik məsələləri, Bakı, 2003.
5. Ашмарин Б.А. Теория и методика физического воспитания. Москва, 1979.

M.C.Алыев

Педагогические и психологические проблемы профессиональной деятельности учителя физической культуры

Резюме

Учитель физической культуры расценивается как личность, обучающая молодое поколение общественному опыту, повышающий их физическую подготовку. Учитель физкультуры – это педагог, который преподаёт школьникам физическую культуру и формирует у них навыки самостоятельного занятия спортом и здорового образа жизни. Профессия учителя физической культуры по-настоящему востребованной стала только тогда, когда занятия спортом начали массово вводить в школах. На учителя физкультуры возлагаются обязанности не только вести уроки, но и прививать детям морально-нравственные ценности. Профессиональное мастерство учителя физической культуры во многом определяется его способностями к педагогической деятельности.

M.S.Aliyev

Pedagogical and psychological problems of the professional activity of a physical education teacher

Summary

A physical education teacher is regarded as a person who teaches the younger generation social experience, increasing their physical fitness. A physical education teacher is a teacher who teaches physical education to schoolchildren and develops their skills in independent sports and a healthy lifestyle. The profession of a physical education teacher became really in demand only when sports began to be massively introduced in schools. Physical education teachers are responsible not only to teach lessons, but also to instill moral values in children. The professional skill of a teacher of physical culture is largely determined by his abilities for pedagogical activity.

Rəyçi: ped.f.d., dos. Ə.X.Ramazanov

Redaksiyaya daxil olub: 09.09.2022